

ΚΩΝ. Ι. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ

ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΤΗΣ ΛΕΙΨΙΑΣ

ΒΙΩΣΙΣ, ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ

ΚΑΙ

ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

ΕΙΔΙΚΩΤΕΡΟΝ ΔΕ

ΤΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

(ΕΡΕΥΝΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΖΟΥΣΑΙ ΤΗΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΝ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ)

Τὸ μεγαλύτερον ἐλατήριο τῆς μελωδίας τῆς ζωῆς εἶναι ἡ βίωσις: «πάντα θεῖα».

SPRINGER

ΤΥΠΟΙΣ ΕΦΗΜ.

“ΑΡΚΑΔΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ,” - ΤΡΙΠΟΛΙΣ

1939

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΤΟΙΣ ΣΟΦΟΙΣ ΜΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΑΙΣ
EDUARD SPRANGER
Κ Α Ι
FELIX KRUEGER
ΒΑΘΥΤΑΤΗΣ ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ ΕΝΕΚΕΝ
ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὰ θέματα, ἅτινα εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο συμπεριέλαβον παρουσιάζονται ὡς αὐτοτελεῖς ἐνότητες, καθ' ὅσον τὰ δύο ἐξ αὐτῶν ἀπειτέλεσαν τὸ ἀντικείμενον σχετικῶν διαλέξεων. Ἐν τούτοις διὰ μέσον αὐτῶν διαφαίνεται μία ἐνότης, ἣτις συνείργησε εἰς τὴν συνένωσιν τούτων. Εἶναι ἡ δημιουργικὴ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ πραγματοποιήσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν ὑψηλότερον καὶ ἰδανικώτερον τοὺς πόθους, οἵτινες ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν ὑπόστασίν του. Ταύτην τὴν ἐνότητα τὰ τρία ταῦτα θέματα ἐξ ὀλοκλήρου ἐξυπηρετοῦν. Διότι ἔχων ὁ ἄνθρωπος ἐν ἑαυτῷ τὰ στοιχεῖα τῆς θείας προελεύσεώς του καὶ ἀντικρούζων μὲ τὴν βίωσίν του τὴν συνδρομὴν τοῦ περιβάλλοντος τόσον τοῦ φυσικοῦ, τὸ ὁποῖον προβάλλει εἰς αὐτὸν πρὸς ὑποδειγματικὴν δημιουργίαν, ὅσον καὶ τοῦ πνευματικοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι δημιουργημὰ τοῦ εὐγενοῦς ἀγῶνος καὶ τῆς ψυχικῆς του ἐξυψώσεως, ἐπιζητεῖ νὰ ἐκδηλωθῇ εἰς προσωπικότητα σύμφωνον μὲ τὸ ἱστορικὸν ἐθνικὸν του πλαίσιον καὶ οὕτω νὰ προωθήσῃ τὸ ὄλον ἐκπολιτιστικὸν (ἀντικειμενικὸν) πνεῦμα τῆς ὀλότητος του. Οὕτω ὄχι μόνον τὸ καθῆκον τῆς ζωῆς θὰ ἐκπληρωθῇ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀθανασίαν του ἐντὸς τοῦ διαρκῶς πρὸς τὴν τελείωσιν προχωροῦντος ἀντικειμενικοῦ πνεύματος θὰ εὔρῃ.

Τὸ δὲ πνεῦμα τοῦτο ὡς ἄρμονία τῆς ζωῆς ἐκδηλούμενον δημιουργεῖ εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πᾶσαν θεῖαν μελωδίαν.

Τρίπολις, Μάϊος 1939.

ΚΩΝΣΤ. Ι. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Β Ι Ω Σ Ι Σ ¹⁾

1) Το θέμα τούτο απέτέλεσεν αντικείμενον διαλέξεως γεινομένης τήν 2 Δεκεμβρίου 1938 ἐνώπιον τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ κόσμου Θεσσαλονίκης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι γνωστόν ότι νέαι κατευθύνσεις ἐδημιουργήθησαν τελευταίως εἰς τὴν ψυχολογίαν, κατευθύνσεις, αἵτινες ὄχι μόνον παρεμέρισαν τὴν μέχρι τοῦδε γνωστὴν ψυχολογίαν 1), ἀλλὰ καὶ συνέβαλον τόσον εἰς τὴν ὀρθοτέραν κατανόησιν καὶ χαρακτηριστικωτέραν ἐρμηνείαν τῶν ψυχικῶν γεγονότων, ὅσον καὶ εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν νέων κατευθύνσεων ὑπὸ τῶν δεδομένων ἄλλων ἐπιστημῶν καὶ ὀρθοτέραν κατὰ συνέπειαν ἐρμηνείαν ἐκείνων, ἐφ' ὅσον ὡς γνωστόν πᾶσα ἔρευνα ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ψυχολογικὴν παρατήρησιν.

Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῶν νέων κατευθύνσεων τὸ θέμα τῶ ἀφορῶν τὰς βιώσεις 2) ἐρμηνεύει καὶ τὰς νέας αὐτὰς κατευθύνσεις περισσότερο, ἀλλὰ καὶ συντείνει εἰς τὴν ὀρθοτέραν ἐξέτασιν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, διότι ἐκεῖναι ἀρχίζουν ἐκ τῶν βιώσεων τοῦ περιεχομένου

1) Τὴν πρώτην ψυχολογίαν εὐρίσκομεν εἰς τὸν Ἀριστοτέλην, ὅστις διέκρινε τὰ εἶδη τῆς ψυχῆς: α) μὲ θρέψιν, β) ἐπὶ πλεον μὲ τὴν αἴσθησιν καὶ γ) ἐκτὸς τούτων καὶ μὲ τὴν νόησιν. Ἀπὸ τότε σχεδὸν μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος ἐλαχίστη πρόοδος εἰς τὴν Ψυχολογίαν ἐσημειώθη. Μόνον ἡ ἀνάπτυξις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν τοῦ 16 καὶ 17 αἰῶνος ἐπέδρασεν οὐσιωδῶς εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς στοιχειώδους ψυχολογίας, εἰς τὴν ὁποίαν μετεδόθησαν καὶ αἱ μέθοδοι καὶ τὰ ἀποτελέσματα ἐκείνων. Ἡ παράστασις ἐθεωρήθη ὡς πρωταρχικὸν στοιχεῖον καὶ ἔλαβε τὴν κυριωτέραν σημεσίαν διὰ τὴν ὅλην μόρφωσιν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀγγλικῆς φιλοσοφίας καὶ μὲ κύριον ἀντιπρόσωπον τὸν HERBERT. Αἱ δὲ ἔρευναι τοῦ 19ου αἰῶνος αἱ σχετιζόμεναι μὲ τὴν φυσιολογικὴν ψυχολογίαν, μὲ τὴν χρῆσιν τοῦ πειράματος, μὲ τὴν ἐρμηνείαν τῆς σχέσεως μεταξὺ σώματος καὶ ψυχῆς εἶναι γέννημα τῆς παλαιότερας ψυχολογίας. Καὶ μόνον εἰς τὴν νεωτάτην ἐποχὴν ἤρχισεν νὰ παρακάμπτηται ἡ ἔντασις τῆς στοιχειώδους ψυχολογίας μὲ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν ἐννοιῶν STRUKTUR καὶ GANZHEIT (συνηρημοὶ οἰκονομικῆ κατασκευὴ καὶ ὁλότης) εἰς ψυχικὰς καταστάσεις.

2) Ὁ ὅρος **Βίωσις** (γερμ. ERLEBNIS) ἀποδίδεται παρὰ τινῶν ὡς **Βίωμα** καὶ **Ἐπιβίωμα** ἢ **Ἐπιβίωσις**. Χρησιμοποιῶ τὴν λέξιν **Βίωσις** ὡς μᾶλλον προσκειμένην πρὸς τὴν ἐν χρήσει λέξιν **Διαβίωσις** καὶ διότι ἰδίως ἡ λέξις ἐπιβίωσις ἢ ἐπιβίωμα θὰ ἀποδίδηται κατ' ἐμὲ εἰς τὸ γερμανικὸν NACHWIRKUNG DES ERLEBNISSES.

αυτῶν, διὰ τοῦτο τὸ θέμα τοῦτο ἀποτελεῖ καὶ ὑπόθεσιν τῆς παρούσης ἰδιαιτέρας ἐργασίας μου. Ἐπὶ πλέον μὲ τοῦτο θὰ ἱκανοποιήσω, ὡς ἐλπίζω, τὰς σχετικὰ μὲ τὴν φύσιν τῶν βιώσεων ἐπανειλημμένως προβληθείσας ἀπορίας μαθητῶν μου, σπουδαστῶν μου εἰς τὰς παιδαγωγικὰς ἀκαδημίας Τριπόλεως καὶ θηλέων Πειραιῶς, ὡς καὶ πολλῶν συναδέλφων.

Α'. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΒΙΩΣΕΩΣ

Ἄλλὰ θὰ ἐρωτήσουν πολλοί: **Τὲ εἶναι βιώσεις;** Ἄς παρρημηθῶ διὰ τὴν μερικὴν διασάφησιν ἀπὸ μερικὰ παραδείγματα: Εἰς μίαν συνάντησιν δύο φίλων διηγεῖται ὁ ἓνας τούτων μίαν μεγάλην καταστροφὴν καὶ διάφορα θλιβερὰ γεγονότα, τὰ ὅποια εἶχον διαδραματισθῆ κατὰ ταύτην.

Καὶ ὁ ἄλλος ἀπαντᾷ: «Τὴν ἐζήσα ταύτην τὴν καταστροφὴν».

Ἐπίσης εἰς μίαν θρησκευτικὴν ὁμιλίαν ἀναφέρει ἓνας ἱεροκῆρυξ πρὸς τὸ ἐκκλησίασμα τὴν σκληρὰν δυστυχίαν, τὴν ὅποیان ἀντίκρουσεν εἰς μίαν πάσχουσαν οἰκογένειαν καὶ ζητεῖ τὴν συνδρομὴν τῶν ἀκροατῶν. Καὶ πάλιν μεταξὺ τοῦ ἐκκλησιάσματος ὅχι ὀλίγοι θὰ εἶναι ἐκεῖνοι, οἵτινες θὰ σκεφθοῦν ὅτι καὶ αὐτοὶ κάποτε ἐδοκίμασαν τοῦτο καὶ ἕκαστος ἐξ αὐτῶν ὠρισμένως θὰ ἤθελεν ἀπαντήσῃ: «τὴν ἐζήσα τὴν δυστυχίαν αὐτήν». Ἄλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι θὰ εἶναι εἰς τοὺς ὁποίους τὰ συγκινητικὰ λόγια τοῦ ἱεροκῆρυκος εἶχον τὴν βραθυτέραν ἀπήχησιν. Καὶ δι' αὐτοὺς θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἔχουν τὴν συμπάθειαν πρὸς τὴν δυστυχοῦσαν οἰκογένειαν καὶ ζοῦν τὸν πόνον τῆς ψυχῆς τοῦ ἱεροκῆρυκος. Αὐτὸ τὸ ζήσιμο μιᾶς καταστάσεως ἢ ἐνὸς γεγονότος εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὀνομάζω βίωσιν. Συνήθως χρησιμοποιοῦμεν τὸν ὄρον αὐτὸν, καὶ μάλιστα τὸν ὄρον «ζήσιμο», μόνον εἰς γεγονότα ἢ καταστάσεις, τὰς ὅποιας ἡμεῖς αἰ ἴδιοι ζοῦμεν. Ἐχω π. χ. τὸ ζήσιμο τῆς καταστροφῆς, διότι ὁ ἴδιος ἐδοκίμασα τὸ σκληρὸν ἐκεῖνο ἀτύχημα, ἢ ἔχω τὸ ζήσιμο τῆς δυστυχίας, ἐφ' ὅσον ὁ ἴδιος ἐδυστύχισα. Ἐν τούτοις τὸν ὄρον βίωσιν ἀρμόζει νὰ χρησιμοποιήσωμεν ἐπὶ παντὸς ψυχικοῦ γεγονότος ἢ ἐπὶ πάσης ψυχικῆς καταστάσεως ἔστω καὶ ξένης, ἐφ' ὅσον ἐπέδρασεν εἰς τὴν ψυχὴν μου

καὶ ἔχω τὴν συνείδησιν ταύτης.

Διότι: 1) Συγκλονιστικὰς ψυχικὰς καταστάσεις δὲν δοκιμάζομεν μόνον ἐπὶ τῶν γεγονότων, τὰ ὅποια ἡμεῖς ἐζήσαμεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἐκείνων, τὰ ὅποια εἰς ἄλλους ἀντιλαμβανόμεθα.

2) Τὸ ὅτι αἱ ὑποκειμενικαὶ καταστάσεις συγκινοῦν περισσότερο αὐτὲ δὲν παρεμποδίζει τὴν χρῆσιν τοῦ ὄρου ἐπὶ παντὸς ψυχικοῦ γεγονότος ἡμετέρου ἢ ξένου, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, διότι ἐὰν ἡ συγκίνησις ἦτο μέτρον τῆς χρήσεως τοῦ ὄρου, θὰ ἔπρεπε νὰ λέγωμεν μὲν ὅτι ἔχομεν βίωσιν ἐνὸς κέρδους εἰς τὸ λαχθεῖον π. χ. ἐνὸς ἐκτομμυρίου δραχμῶν ὄχι ὅμως καὶ τὴν βίωσιν τοῦ κέρδους τῶν ἑκατῶν δραχ., διότι ἡ συγκίνησις εἰς τὴν 6' περίπτωσιν θὰ ἦτο μικρότερα.

3) Ἡ βίωσις ἐπίσης δὲν περιορίζεται μόνον ἐπὶ καταστάσεων, τὰς ὅποιας ἐζήσαμεν, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ὄλων ὅσα ἀκούομεν ἢ βλέπομεν ἢτοι γενικὰ ὁ ὄρος ἐπεκτείνεται ἐπὶ παντὸς συνειδητοῦ γεγονότος. Ἐχομεν π. χ. τὴν βίωσιν τῶν λόγων ἄλλου ἢ μιᾶς μουσικῆς ἢ ἐνὸς ἐρεθισμοῦ κ.ο.κ.

Κατὰ ταῦτα βιώσεις εἶναι ἡ κατάστασις ἐκείνη, ἣτις διαμορφώνεται εἰς τὴν ψυχὴν μας ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν παντὸς συνειδητοῦ γεγονότος. 1) Εἶναι ὁ ἀντίλαλος πάσης ἐμπειρίας ἐπὶ τὴν ψυχὴν μας εἴτε αὐτὴ ἀφορᾷ τὸν περὶ ἡμᾶς κόσμον, εἴτε ἡμᾶς τοῦς ἰδίους. Εἶναι ἀκόμῃ ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἐγὼ μας εἰς πᾶσαν ψυχικὴν λειτουργίαν. 2) Ἡ βίωσις ἄρα εἶναι ἐκεῖνο τὸ ψυχικὸν σύμπλεγμα, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ, ὅποιανδήποτε ποιότητα ἢ ἔντασιν ἢ περιεχόμενον ἢ διαφοροποίησιν καὶ ἂν ἔχη, τὸ κύριον ἀντικείμενον τῆς ψυχολογίας.

Ἄλλὰ ἀφοῦ αὐταὶ αἱ βιώσεις ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενον τῆς ψυχολογίας³⁾, κατάδηλον εἶναι ὅτι αἱ ἴδιαι

1) Felix Krueger: *Der Strukturbegriff in der Psychologie.* 1931 σ. 15

2) Heinrich Schmidt: *Philosophisches Woerterbuch* 1930 σ.117
Ed Spranger: *Lebensformen* 1930 σ. 24.

3) Aug. Messer: *Psychologie.* 1934. σ. 83.

βιώσεις πρέπει να είναι βάσις πάσης ἐπιστήμης. Διότι πᾶς ἐπιστήμων θὰ ἦτο ξένος ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην του, οὐδεμίαν ἐπιστημονικὴν ἀντίληψιν θὰ εἶχε, ἂν ἡ ψυχὴ του δὲν μετείχε ἐνεργῶς ἐκείνης, ἂν τοῦτο δὲν ἐξεδηλοῦτο μὲ τὰ διαφέροντά του, ἂν γενικὰ δὲν εἶχε βίωσιν τοῦ περιεχομένου ἐκείνης. Καὶ ἐδῶ καταδεικνύεται ὁ σοβαρὸς ρόλος, τὸν ὁποῖον ἡ ἐννοια τῆς βιώσεως πάντοτε ἔχει ὡς ἀκόμα καὶ ἡ ἀναμφισβήτητος ἀλήθεια ὅτι πᾶς ἐπιστήμων **πρέπει πρῶτον νὰ εἶναι ψυχολόγος** διὰ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστήμης του. Διότι μόνον τὸ περιεχόμενον τῆς βιώσεως διδάσκει εἰς ἡμᾶς τὰ γνωρίσματα τῆς δεδομένης ἐμπειρίας 1).

Β' ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΒΙΩΣΕΩΣ

Γεννᾶται ὁμῶς τὸ ἐρώτημα: **Ποῶν εἶναι τὰ στοιχεῖα τῆς βιώσεως;**

Ἀνωτέρω ἀναφέρομεν ὅτι εἶναι μία ψυχικὴ κατάσταση, ἣτις διαμορφώνεται ἀπὸ τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴν τῆς ψυχῆς μας ἐπὶ παντὸς γεγονότος, τὸ ὁποῖον ἔχει τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ συνειτου γεγονότος. Μία βαθυτέρα ὁμῶς ἐξέτασις αὐτῶν παρουσιάζει τὰ κάτωθι χαρακτηριστικά: 2)

1) Πᾶσα βίωσις ἀφορᾷ μίαν ψυχικὴν κατάστασην ἢ ἓνα ψυχικὸν σύμπλεγμα, τὸ ὁποῖον κατέχει **ὀλόκληρον τὸ «εἶναί» μας.** 3) Δὲν ὑπάρχει οὐδεμίαν λειτουργία τῆς ψυχῆς, ἣτις φανερώσῃ μίαν συνειδητὴν δράσιν αὐτῆς καὶ τῆς ὁποίας τὸ περιεχόμενον μὲ τὴν ἀντίστοιχον βίωσιν δὲν θὰ εὐρύνεται εἰς ὄλον μας τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον.

2) Ἐν ᾧ πᾶν ἐξωτερικὸν γεγονός ἢ πᾶσα κατάσταση ἔχουν δι-

1) Felix Krueger: *Der Strukturbegriff in der Psychologie* 1931 σ. 10.

2) Κων. Δημητρόπουλος: *Τὸ ψυχολογικὸν Ἰνστιτούτον ὑπὸ τὸν F. Krueger* 1938 σ. 11.

3) Aug. Vetter: *Die Formung der Erlebens in der Zeit (Ganzheit und Struktur)* 1934 σ. 98. 105.

αιρετότητα και ἀναλύονται εἰς τμήματα, ἢ βίωσις τούτων τούναντιον εἶναι ἀδιαίρετος ²⁾ ἢ τοῦλάχιστον ἐλάχιστα διαιρετή. Οὕτω εἰς τὰς βιώσεις οὐδέποτε εὐρίσκομεν τὴν ἀπομόνωσιν ³⁾ τμημάτων ἢ τὴν διάστασιν τούτων, τὴν ὁποῖαν ἀκριβῶς παρουσιάζουν τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ, τῶν ὁποῖων τὴν βίωσιν ἔχομεν. Καὶ ἂν πρὸς στιγμὴν στρέψωμεν τὸν ἑαυτὸν μας πρὸς ἓνα μόνον στοιχείον, μὲ τὴν ἀντίληψιν ὅτι αὐτὸ ἀποτελεῖ τμήμα τῆς ὅλης βιώσεως, τότε πάλιν τὸ στοιχείον τοῦτο θὰ προκαλῆ νέαν ἰδίαν βίωσιν, εἰς τὴν ὁποῖαν θὰ παρουσιάζεται ὁλοκληρωτικῆ ⁴⁾ διὰ τὸ εἶναι μας ὑπὸστασις, θὰ κατέχη αὐτὴ ὅλην μας τὴν συνείδησιν καὶ θὰ τὴν χαρακτηρίζη ἑλλειψίς διαιρετότητος. Ἡ τοιαύτη δυσχέρεια διὰ τὴν ἀπομόνωσιν ἑνὸς τμήματος ἐκ τοῦ συνόλου μιᾶς βιώσεως δύναται νὰ παραβληθῆ πρὸς τὴν δυσχέρειαν, ἣτις διαφαίνεται κατὰ τὴν προσπάθειαν νὰ σκεφθῶμεν καὶ νὰ ἀπομονώσωμεν ἓνα τόνον ἀπὸ μίαν συναυλίαν. Ἡ ὅλη σύθεσις δὲ

2) Hans Volkelt: *Grundbegriffe (Ganzheit und Struktur)* 1934 σ. 4

3) Aug. Vetter: *Die Formung der Erlebens (Ganzheit und Struktur 1934)* σ. 10.

4) Τὴν ἐνόητα τῆς ὁλότητος (Ganzheit) διέγνωσε τὸ πρῶτον ὁ Wundt (*Hans Volkelt: Grundbegriffe (Ganzheit und Struktur 1934* σ. 8—11) παραδεχθεὶς τὴν δημιουργικὴν σύνθεσιν (schoepferische Synthese) εἰς τὰ ψυχικὰ γεγονότα καὶ ἐπιχειρήσας τὸ 1862 οὕτω τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν τωρινὴν ἀντίληψιν. Ἀργότερα τὸ 1890 ὁ James διετύπωσε εἰς τὴν συνολικὴν βίωσιν τὴν ποιοτικὴν ὁλότητα φύσεως συναισθηματικῆς. Τὴν προώθησιν ἀμφοτέρων τούτων πρὸς μίαν δημιουργικὴν ψυχικὴν ζωὴν ἀνεγνώρισεν ἐπίσης ὁ Wilhelm Dilthey τὸ 1894 εἰς τὸ βιβλίον του *Ideen ueber eine beschreibende und zergliedernde Psychologie*. Τέλος ὁ Hans Cornelius εἰς τὸ βιβλίον του *Psychologie als Erfahrungswissenschaft 1897* ἀναφέρει ὁλότητος μὲ περιεχόμενα μὴ δυνάμενα νὰ ἀναλυθῶσι καὶ μεγίστας δυσχερείας συναντῶντα προκειμένου νὰ περιγραφῶσιν. Εἰς τὴν ἔσνοιαν ταύτης τῆς ὁλότητος συνεχίσαν εἰργάσθη τὸ ἰνστιτούτον τῆς Λειψίας καὶ δὴ ὁ διάδοχος τοῦ Wilhelm Wundt ὁ Felix Krueger (ἐπὶ τῆς προωθήσεως καὶ ἐρεῦνης τούτου σχεικὸν τὸ ἡμέτερον βιβλίον: Τὸ ψυχολογικὸν Ἰνστιτούτον τῆς λειψίας ὑπὸ τὸν Felix Krueger).

σκολα αφήνει να εκδηλωθούν τὰ μέρη της.

3) Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀσάφεια εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς βιώσεως καὶ ὅταν ἀκόμα πρόκειται περὶ τῆς βιώσεως τῶν μᾶλλον σαφῶν ἀντικειμένων. Τὸ νὰ περιγράψωμεν δηλαδὴ μίαν βίωσιν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν εἶναι δυσκολώτερον ἀπὸ τὴν περιγραφὴν τοῦ ἀντιστοίχου ἀντικειμένου, τὸ ὅποιον προῦκάλεσε τὴν βίωσιν. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδέποτε μίαν περιγραφὴν ἐπὶ τῇ βάσει μόνης τῆς βιώσεως θὰ δυνηθῇ νὰ δημιουργήσῃ μίαν εἰκόνα περὶ τοῦ περιεχομένου τῆς βιώσεως, τόσον σαφῆ, ὅσον μᾶς παρουσιάζει αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀντικείμενον.

4) Εἰς ἐκάστην βίωσιν παρατηροῦμεν μίαν συνοχὴν τῶν μερῶν τοιαύτην, ὥστε τὸ ἓνα ἐκ τούτων καὶ μάλιστα ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἀντικατοπτρίζει περισσότερον τὴν ἀνάγκην τῆς ζωῆς, νὰ ὑπρέχῃ τῶν ἄλλων, νὰ παρουσιάζεται τοῦτο περισσότερον δυναμικὸν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὑποκειμένου, ἐνῶ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ ἐξυπηρετοῦν τὴν τοιαύτην ὑπεροχὴν. 1) Ἀπὸ τὴν βίωσιν π. χ. μιᾶς ἐλεημοσύνης, τὴν ὅποιαν ἔχομεν κάμει πρὸς μίαν πτωχὴν γυναῖκα, πότε ὑπρέχει καὶ μᾶς συγκινεῖ αὐτὴ αὕτη ἢ πάσχουσα, πότε ἡ ἐνέργεια τῆς βοηθείας τὴν ὅποιαν ἐκάμωμεν, πότε ἡ ἀποτελεσματικὴ φάσις τῆς ἐλεημοσύνης καὶ γενικὰ ἐκάστοτε κάτι, τὸ ὅποιον θὰ εἶναι ἀντίλαλος τῆς ἀνάγκης τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐννοίας αὐτῆς, ὅπως αὐτὴν τὴν ἐννοίαν τῆς ζωῆς ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἀντιλαμβάνομεθα. Μὲ τὸ γεγονὸς τοῦτο ἡ συμμετοχὴ τοῦ ὑποκειμένου εἰς τὴν βίωσιν ἐκείνην παρουσιάζει περισσοτέραν **βαθύτητα καὶ ἐνάργειαν.**

5) Εἶδομεν ὅτι πᾶσα βίωσις ἀναφέρεται ὄχι μόνον εἰς ἐξωτερικὰ ἐπιδρῶντα γεγονότα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐσωτερικὰς καταστάσεις 2), ὅπως εἶναι ἡ βίωσις πόθων ἢ ἀγωνίας κλπ. Ὅτι ἐπίσης ἔχομεν βιώσεις ὄχι μόνον τῆς ἰδίας ἐμπειρίας μας ἀλλὰ καὶ ξένης, ἐφ' ὅσον ἡ ψυχὴ μας ἐγνώρισε ταύτην. Ἀλλὰ καὶ ἡ μνήμη καὶ ἡ φαντα-

1) Felix Krueger: *Der Strukturbegriff der Psychologie* 1931 σ. 12.

Felix Krueger: *Das Wesen der Gefuehle* 1936 σ. 28.

2) Felix Krueger: *Der Strukturbegriff in der Psychologie.* 1931 σ. 15.

σία και ή προσοχή και γενικά πᾶσαι αἱ ψυχικαὶ λειτουργίαι εἶναι περιεχόμενον τῆς βιώσεως, ἐφ' ὅσον και αὐτὰς ζῶμεν και ἐφ' ὅσον ἐξ ἀφορμῆς τούτων δρῶμεν. Κατ' ἀκολουθίαν δυνάμεθα και νὰ εἰπώμεν ὅτι ἔχομεν βιώσεις τοῦ παριστάναί, συναισθάνεσθαι και θούλεσθαι, τὰ ὅποια ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν ψυχικὴν διαβίωσιν τοῦ ἀτόμου, διότι τοῦτο ἐπιζητεῖ πάντοτε νὰ γνωρίσῃ κάτι, νὰ συναισθανθῇ και νὰ θεάσῃ. Ἄλλὰ ἀκριβῶς ή τοιαύτη ἐπιζητήσις προϋποθέτει και βίωσιν τούτων. 1)

Και ἐπὶ τούτων τῶν λειτουργιῶν οὐδεμία ἀπομόνωσις λαμβάνει χώραν 2) και ἂν ποτὲ τεχνικῶς ἐπιζητῆται μὲ μόνον σκοπὸν τὴν ἐπιτυχῆ ἐπιστημονικὴν κατανόησιν των, οὐδέποτε ἐν τούτοις αὕτη εἶναι νοητὴ εἰς τὴν πραγματικότητα. Ὁ συνασπισμὸς ὁμοῦ τούτων παρουσιάζει πάντοτε μίαν μορφήν μὲ ἐπικυριαρχίαν και πάλιν μιᾶς καταστάσεως ἐρμηνευούσης, ὡς ἀνωτέρω ἀνεφέρομεν τὴν ἀνάγκην τῆς στιγμῆς. Ταύτην τὴν μορφήν ἀντικρύζουσα ή μορφολογικὴ ψυχολογία τὰ ἐξῆς διδάσκει 3) α') ὅτι εἰς πᾶσαν μορφήν παρουσιάζεται ἓνα σύνολον, τὸ ὅποιον εἶναι κάτι περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι παρουσιάζει τὸ ἄθροισμα τῶν ἐπὶ μέρους μερῶν, β') ὅτι ἕκαστον μέρος εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ και χαρακτηριστικώτερον νὰ ἐρμηνευθῇ μόνον ὅταν τὸ σύνολον ὡς γνωστὸν προϋποθέσωμεν, γ) ὅτι ή μορφή αὕτη ὑφίσταται πάντοτε τὴν ἐπίδρασιν τῆς κοσμοθεωρίας. Ποιοὶ εἶναι οἱ παράγοντες διὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς μορφῆς αὐτῆς ἀναφέρομεν περαιτέρω. (B' 7).

β) Πάντοτε ή βίωσις ἀποτελεῖ μίαν κατάστασιν, ή ὅποια ὄχι μόνον κατέχει, ἀλλὰ και χρωματίζει ποιοτικῶς ὁλόκληρον τὸ ψυχικὸν μας εἶναι. Ἐφ' ὅσον δὲ τὴν κατάστασιν αὕτην ὀνομάζομεν συναισθημα καταφαίνεται α) ὁ στεγὸς σύσδεσμος τοῦ συναισθήματος μετὰ τῆς βιώσεως. 4) β) Ὅτι ὅπως ή βίωσις εἶναι συνυ-

1) Aug. Messer: *Psychologie* 1934 σ. 121.

2) Aug. Vetter: *Die Formung des Erlebens in der Zeit (Ganzheit und Struktur)*.

3) Κ. Δημητρόπουλος: *Τὸ ψυχολογικὸν Ἰνστιτούτον τῆς Λειψίας ὑπὸ τὸν Felix Krueger* 1938 σ. 5.

4) Rudolf Oderbrecht *Gefuehl und Ganzheit*. Berlin. 1929 σ. 13.

φασμένη μετὰ παντός ψυχικοῦ γεγονότος, οὕτω καὶ τὸ συναίσθημα συνυπάρχει μὲ πᾶν ψυχικὸν γεγονός μὲ διάφορον ἐκάστοτε ἔντασιν. Αὕτη σχετίζεται καὶ μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦ ψυχ. γεγονότος καὶ μὲ ἄλλους ὑποκειμενικοὺς παράγοντας.

γ) Τὴν ὀρθότητα ἐκείνης τῆς ψυχολογικῆς θεωρίας, ἣτις εἰς τὸ συναίσθημα ἀντικρύζει δυναμικότητα. Ἐάν δὲ ἐκείνη παραδέχεται ὅτι ἰσχυρὰ συναισθηματικὴ κατάστασις εἶναι ἡ δάσις πάσης δημιουργίας, ἐφ' ὅσον ἐσωτερικὸς σύνδεσμος ὑπάρχει μεταξὺ βιώσεως καὶ συναισθήματος, εὐνόητος εἶναι καὶ ἡ βαρύτης τῆς βιώσεως.

δ) Εἰς τὰς διώσεις τέλος παρουσιάζεται **διαφοροποιήσεις καὶ ἀντικειμενικὴ καὶ ὑποκειμενικὴ**. Ἡ ἀντικειμενικὴ διαφοροποιήσις ἀναφέρεται εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς καὶ εἶναι ὑφ' ὄλων παραδεκτὴ. Οὐδέποτε π. χ. ἡ βίωσις ἐνὸς ἀπλοῦ περιστατικοῦ, ἐνὸς περιπάτου ἔτι, εἶναι δυνατὸν νὰ ἀντιπαραβληθῇ πρὸς τὴν βίωσιν τῆς πληροφορίας ἐνὸς σημαντικοῦ γεγονότος, τοῦ κέρδους ἔστω εἰς τὸ λαχαιόν. Ἡ δὲ διαφοροποιήσις αὕτη εἶναι διὰ πάντα νοητή.

Ἡ ὑποκειμενικὴ ὁμῶς διαφοροποιήσις εἶναι σχετικὴ μὲ τὴν διάφορον βίωσιν τοῦ αὐτοῦ περιστατικοῦ. Δύο ἀδελφοὶ π. χ. ἀντικρύζουν πολλάκις κατὰ διάφορον τρόπον τὸ περιστατικὸν τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς των. Οὐδέποτε ἐκεῖνος, ὅστις ἐνδιαφέρεται περισσότερον διὰ τὴν κληρονομίαν τοῦ ἀποθανόντος ἢ ἔζησε εἰς ξένον περιβάλλον θὰ θλιθῇ τόσον, ὅσον ἐκεῖνος ὅστις ἔζησε ὅλας τὰς πικρίας καὶ ὅλας τὰς εὐχαρίστους στιγμὰς τῆς ζωῆς του μαζί μὲ τὸν πατέρα του.

Τὸ περιβάλλον—φυσικὸν καὶ πνευματικὸν—, ἡ διάφορος πεῖρα καὶ ἡ ζωὴ, τὴν ὅποیان ἕκαστος διήλθεν, ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχροσύνησις τῶν ἀτόμων εἶναι χαρακτηριστικοὶ παράγοντες διὰ μίαν ὑποκειμενικὴν διαφοροποιήσιν τῶν βιώσεων. Καὶ ἡ ψυχολογία, ἣτις τὰς βιώσεις αὐτὰς ἀντικρύζει ὡς περιεχόμενον τῆς, οὐδέποτε θὰ πρέπη τοὺς παράγοντας αὐτοὺς τῆς διαφοροποιήσεως τῶν βιώσεων νὰ παραγνωρίζη.

Ἐφ' ὅσον ὁμῶς ἡ ψυχροσύνησις τοῦ ἀτόμου τόσην ἐπίδρασιν ἔχει ἐπὶ τῆς μορφῆς τῆς βιώσεως, δὲν θεωροῦμεν ἄσκοπον συστηματικώτερον γενικῶς τινὰς ἀρχὰς αὐτῆς τῆς

**διαφοροποιήσεως τῆς ψυχοσυνθέσεως τοῦ ἀτόμου
νά αναφέρωμεν.**

Εἰς πᾶσαν ἐποχὴν εἶναι γνωστὸν, ὅτι τὸ ἄτομον ἔχει ἀντίστοι-
χον πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς περιεχόμενον, ἀλλὰ καὶ μίαν δι-
αφοροποίησιν μέσα εἰς τὸ πλαίσιον τῆς ἐποχῆς του, ἣτις σχετί-
ζεται πάντοτε, ὡς ἄνωτέρω ἀνεφέρομεν, μὲ τὸ ἰδιαίτερον περιβάλ-
λον του, τὴν ἐμπειρίαν του καὶ τὴν ψυχοσύνθεσίν του. Ἐρμηνεύ-
οντες ὁμῶς γενετικῶς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἀτόμου εὐρίσκομεν, ὅτι
κυρίως τέσσαρα αἰτία παρουσιάζονται, αἵτινα συντελοῦν ὥστε τὸ
ἄτομον νὰ διαφοροποιῆται, χωρὶς ταῦτοχρόνως τοῦτο νὰ παύσῃ
νά εἶναι τέκνον τῆς ἐποχῆς του. ¹⁾

α) Ἡ ἐπίδρασις τοῦ περιβάλλοντος, ἣτις εἶναι χαρακτηριστικὴ
διὰ τὴν δυναμικότητά του καὶ ὅταν ἀκόμα πρόκειται περὶ μικρᾶς
ἡλικίας. Τὸ παρατηροῦμεν αὐτὸ συχνά. Εἰς μίαν φιλοπόλεμον π.
χ. ἐποχὴν τὰ παιγνίδια τῶν παιδιῶν εἶναι στρατιωτάκια, ἀερο-
πλάνα καὶ τάνκς. Οὕτω δύνανται νὰ ζήσουν τὴν ἐποχὴν τους.

β) Ὑπάρχει ἐν τούτοις καὶ μία ἐσωτερικὴ προδιάθεσις, ἣτις
παρορμᾷ τὸ ἄτομον πρὸς μίαν ὠρισμένην κατεύθυνσιν.

Καὶ ὁμῶς ἡ κατεύθυνσις αὕτη δὲν ἐξασκεῖ ἐπὶ τοῦ ἀτόμου ὁ-
λοκληρωτικὴν κυριαρχίαν. Διαρκῆς ἐπίδρασις τοῦ περιβάλλοντος
συντελεῖ μαζί μὲ τὴν προδιάθεσιν αὕτην εἰς τὴν διαμόρφωσιν μιᾶς
μορφῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἂν ἡ βεβαιότερα δυναμικότης τοῦ ἀτόμου
καὶ ἡ βούλησίς του ἀνάγεται εἰς τὸν ἔμφυτον παράγοντα, ὁ ἐκπο-
λιτιστικὸς ὁμῶς χρωματισμὸς, τὸ πνευματικὸν περιεχόμενον του
ἐναρμονίζεται πρὸς τὴν ἀπαίτησιν τοῦ περιβάλλοντος.

Φυσικᾶ εἰς τὴν μορφήν αὕτην εἶναι δύσκολος ὁ ἀπόλυτος κα-
θορισμὸς τοῦ ρόλου, τὸν ὅποιον ἐπαιξάν χωριστὰ τὸ περιβάλλον
καὶ ἡ προδιάθεσις.

γ) Ἡ διαμόρφωσις αὕτη τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου εὐρίσκεται
εἰς ἄμεσον συσχέτισιν μὲ τὴν βιολογικὴν ἐξέλιξιν, μὲ τὴν ἐξέλιξιν
δηλαδή, τὴν ὁποίαν ὑφίσταται ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὰ στάδια τῆς
ἡλικίας του.

Αὕτη κατὰ βιολογικοὺς νόμους χωροῦσα ἀναπτύσσεται διηγε-

¹ Th. Litt. Geschichte und Leben Leipzig. 1930. σ. 99.

κῶς χωρὶς νὰ χάσῃ τὴν μορφολογικὴν τῆς ὑπόστασιν. Οὕτω τὰ ἰδανικά, ἅτινα ἕκαστον στάδιον τῆς ἡλικίας παρουσιάζει, ἢ ἰδεαλιστικὴ κατεύθυνσις τῆς νεότητος, ἢ ρεαλιστικὴ τῆς ὀρίμου ἡλικίας κλπ. χρωματίζουσι τὴν μορφολογικὴν αὐτὴν ὑπόστασιν.

δ) Ἡ ἐξέλιξις αὐτὴ ἠλεκτρίζεται ἐκαστοτε ἀπὸ ὀρισμένους σκοποὺς ἢ ἐκπολιτιστικoὺς λόγους, οἵτινες ὁμως καὶ αὐτοὶ εἴτε νοοῦνται εἰς μεταφυσικὸν χῶρον, εἴτε ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἀποξενωμένοι ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς. Ἀντικρύζομεν εἰς αὐτοὺς μίαν ἀναγκαίαν ὑπόστασιν καὶ προώθησιν διὰ μίαν ἐξιδανικευμένην δημιουργίαν, ὅχι μόνον διότι ἀποτελοῦν μίαν πραγματικότητα ἱστορικοκοινωνιολογικῶς διαμορφωθείσαν καὶ ἐκδηλώνουσαν τὴν συνισταμένην τῆς ἀνθρωπίνης προσπάθειας, ἀλλὰ ἰκριδῶς διὰ τοῦτο καὶ διότι παρουσιάζουσι τὴν δυνατότητα νὰ παρέχουσι εἰς τὸ ἄτομον τὴν ἱκανοποίησιν, ἐφ' ὅσον τοῦτο πρὸς αὐτοὺς τὸ εἶναι του ἐναρμονίζουσι.

Ἐὰν αὐτὰ τὰ τέσσαρα αἷτια συνεργάζονται κατὰ τρόπον, τὸν ὅποιον οὐδεμία ἐπιστήμη δύναται νὰ προσδιορίσῃ, τόσον διότι ἕκαστον εἰς τὴν συνεργασίαν διάφορον βαρύτητα ἐκαστοτε παρουσιάζει, ὅσον καὶ διότι ἡ ὑπόστασις τῶν καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν εἶναι ἄρκετὰ μεταφυσικόν, δηλαδὴ ἐκφεύγει τῶν συνόρων τῆς ἀνθρωπίνης σαφοῦς γνώσεως. Τὸ ἀποτέλεσμα ὁμως τῆς συνεργασίας καὶ συνεπιδράσεώς τῶν καταφαίνεται εἰς τὴν ὅλην κατεύθυνσιν, τὴν ὅποιαν ὁ ἄνθρωπος διαφοροτρόπως ἕκαστος, ἀλλὰ καὶ ὡς τέκνον τῆς ἐποχῆς του, παρουσιάζει. Ἐκ τούτων καταδεικνύεται πῶς προκαλεῖται καὶ δημιουργεῖται ἡ ὑποκειμενικὴ διαφοροποίησις τῆς ψυχοσυνθέσεως τοῦ ἀτόμου, ἥτις, ὡς εἶδομεν, συντελεῖ μετὰ τῶν ἄλλων παραγόντων, τοὺς ὁποίους ἀναφέρομεν, καὶ εἰς τὴν διαφοροποίησιν τῶν βιώσεων.

Γ'. Η ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΣ ΤΗΣ ΒΙΩΣΕΩΣ

Ἄλλὰ ποία ἡ σπουδαιότης καὶ ἡ βαρύτης τῶν βιώσεων;

Ποία ἡ σημασία τῶν διὰ τὴν ζωὴν; Ὅτι αἱ βιώσεις ἀποτελοῦν τὴν μόνην θυρίδα, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος ἀντικρύζει καὶ

μετέχει τῆς ζωῆς, κατανοεῖ καὶ προάγει αὐτήν, οὐδεὶς ἀμφιδάλλει. Νὰ ἀναφέρωμεν ὅλας τὰς σχέσεις τῆς βιώσεως μετὰ τὴν ζωὴν καθίσταται ἀδύνατον. Περιοριζόμεθα μόνον εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν κάτωθι κυριωτέρων καὶ χαρακτηριστικωτέρων σημασιῶν τῆς.

1) Πᾶσα βίωσις ἔχει ἀντίκτυπον καὶ ἐπὶ τῆς συνειδήσεως. Διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ζῆ μέσα εἰς ἓνα ψυχοπνευματικὸν περιβάλλον, τὸ ὅποιον ἐπιδρᾷ ἐπ' αὐτοῦ καὶ δημιουργεῖ τὰς βιώσεις, ταύτοχρόνως ὁμοίως γεννᾶται εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἡ τάσις νὰ γνωρίσῃ αὐτὸ τὸ αἶτιον, τὸ ὅποιον ἔχει προκαλέσει τὴν βίωσιν. Οὕτω προκαλεῖται ἡ γνῶσις καὶ ἡ γνωσιοθεωρητικὴ αὐτῆς τάσις συνδέει τὴν βίωσιν μετὰ τῆς γνώσεως. 1)

Οὐδεμία ἄρα γνῶσις εἶναι δυνατὴ δι' ἓνα περιεχόμενον ἂν δι' αὐτὸ τὸ περιεχόμενον δὲν ὑπάρχη βίωσις. 2) Πᾶσα γνῶσις ἀντιστοιχεῖ πρὸς μίαν βίωσιν. Καὶ οὐδεὶς ἐπιστήμων θὰ εἶναι ἐπιστήμων ἂν δὲν ἔχη βιώσεις τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιστήμης του.

2) Ἀλλὰ πᾶσα γνῶσις εἶναι προῖδον τῆς σχέσεως, ἣτις παρουσιάζεται μετὰξὺ ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου. Εἰς τὴν σχέσιν δὲ ταύτην κατέχει ἡ βίωσις πάντοτε τὸ πρῶτον μέρος ταύτης. Ἡ σχέση αὕτη $\text{B} \rightarrow \text{A}$ εἶναι βᾶσις τῆς ἐκπολιτιστικῆς δράσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ συνεπῶς ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς ἐμφανίσεως τῶν ἐκπολιτιστικῶν δημιουργημάτων. Δὲν εἶναι ὑπόθεσις τῆς παρούσης ἐρεύνης μου νὰ ἀναφέρωμεν ἂν ὑπάρχουν καὶ τίνας εἶναι οἱ νόμοι, σύμφωνα μετὰ τοὺς ὁποίους παρουσιάζονται τὰ ἐκπολιτιστικὰ δημιουργήματα. Ὅ,τι ὁμοίως ἡμᾶς σήμερον ἐνδιαφέρει εἶναι ὅτι αὐτὰ τὰ ἐκπολιτιστικὰ δημιουργήματα, ἐφ' ὅσον εἶναι γέννημα τῆς σχέσεως $\text{Y} \rightarrow \text{A}$ καὶ ἐφ' ὅσον εἰς τὴν σχέσιν αὐτὴν ἡ βίωσις κατέχει τὸ πρῶτον μέρος, (3) ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι νοητὰ οὔτε κατορθωτά, ἂν ἡμεῖς δὲν ἔχωμεν τὴν βίωσιν αὐτῶν.

1) Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐρμηνεύεται τὸ προτερόχρονον τῆς βιώσεως. Ἐφ' ὅσον δὲ πᾶσα βίωσις εἶναι καὶ συναισθηματικὴ κατάστασις (σελ. 16 γ') ἐρμηνεύεται ἐκ τούτου καὶ ἡ ἀντίληψις ἐκείνων, οἵτινες παραδέχονται τὸ προτερόχρονον τοῦ συναισθήματος.

2) H. Schmidt: *Philosophisches Woerterbuch*. 1930 σ. 117.

3) Ed. Spranger: *Lebensformen*. 1930. σ. 93—98.

Και είναι μὲν ἀληθὲς ὅτι εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἐκπολιτιστικῶν δημιουργημάτων ὡς ὑποκείμενον νοεῖται ὄχι τὸ ἐπὶ μέρος ἄτομον, ἀλλὰ τὸ σύνολον μιᾶς κοινωνίας· τὸ ἄτομον ὁμῶς εἶναι τέκνον τῆς κοινωνίας αὐτῆς, ἢ τὰς κατευθύνσεις καὶ προσπάθειάς της, καὶ μάλιστα συνεργάζεται διὰ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς—ἐφ' ὅσον θέλει νὰ ἀποτελῆ μέρος τοῦ συνόλου — καθὼς ἐπίσης σκέπτεται, κινεῖται καὶ δρᾷ μέσθ' εἰς τὸ πλαίσιον τῆς κοινωνίας του. Διότι μόνον οὕτω εἶναι δυνατόν νὰ ἀναγνωρισθῆ ἢ δρᾷς του καὶ νὰ τύχῃ τῆς ἐπιδοκιμασίας τοῦ συνόλου. Διὰ τοῦτο καὶ προσαρμόζεται πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῆς. Ἄτομον ἀποξενούμενον ἀπὸ τὰς ἐπιδιώξεις τοῦ συνόλου καταδικάζεται εἰς ἀδράνειαν, ἀπονεκροῦται. Ἄτομον ὁμῶς ἑναρμονιζόμενον πρὸς τὰς κατευθύνσεις τοῦ συνόλου, ἔχει τὴν βίωσιν αὐτῶν τῶν κατευθύνσεων, συντελεῖ καὶ αὐτὸ εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῶν ἐκπολιτιστικῶν δημιουργημάτων. Ἡ βίωσις ἄρα τοῦ ἀτόμου, τὸ ὅποιον εἰς τὴν κοινωνίαν νοεῖται, καθιστᾷ κτῆμα ἰδικόν του τοὺς παλμοὺς τῆς κοινωνίας, εἰς τὴν βίωσιν τὴν ἰδικήν του ἀντιλαλοῦν αἱ ἐκπολιτιστικαὶ τάσεις τοῦ συνόλου καὶ οὕτω ἡ βίωσός του ὀδηγεῖ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἐκπολιτιστικῶν δημιουργημάτων.

3) Εἶδομεν ὅτι ἡ βίωσις τοῦ ἀτόμου ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἐκπολιτιστικὴν δρᾷσιν. Ἐκδήλωσις αὐτῆς τῆς ἐκπολιτιστικῆς δράσεως τοῦ συνόλου καὶ τοῦ ἀτόμου, εἶναι ὁ πολιτισμὸς ἑνὸς λαοῦ, τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα, ὅπως θὰ ἐλέγομεν, τὸ ὅποιον χαρακτηρίζει ἕνα λαὸν εἰς μίαν ἐποχὴν. 1) Τὸ πνεῦμα αὐτὸ ὁμῶς ἔχει μίαν γενικὴν ἐμφάνισιν. Ἡ τέχνη, ἡ θρησκεία, οἱ κοινωνικοὶ θεσμοὶ κλπ., τὰ ὅποια ἀποτελοῦν ἐν τῷ συνόλῳ τῶν αὐτῶν τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα, εἶναι γνῶρισμα τοῦ συνόλου. Τοῦτο τὸ πνεῦμα διέπει καὶ συνέχει ὅλην τὴν κοινωνίαν. Ποῖα ὁμῶς ἡ ἀντίκρουσις αὐτοῦ τοῦ πνεύματος, τοῦ δημιουργημένου πλέον, ἀπὸ τὸ ἄτομον, τὸ ὅποιον ὡς εἶδομεν διαφοροποιεῖται; Ἡ ἀτομικὴ σύνθεσις οὐδέποτε ἐξετάζει αὐτὸ τὸ πνεῦμα—τὸ ὅποιον ἐν τούτοις εἶναι προῖον καὶ τῆς ἰδικῆς του προσπάθειας—οὐδέποτε λέγω ἐξετάζει αὐτὸ τὸ πνεῦμα μὲ τὸν ἰδιὸν στοχασμόν. Ἡ ἰδιαιτέρα ψυχὸσύνθεσις του διαμορφώνει καὶ ἰ-

1) Σ. Καλλιᾶφα: Χαρακτήρες ἢ ψυχολογικοὶ τύποι. Ἀθήναι 1935 σ. 119.

Είαν βίωσιν αὐτοῦ τοῦ πνεύματος καὶ ἐκ τῆς σχέσεώς του πρὸς αὐτὸ δημιουργεῖται μία μορφή διάφορος διὰ ἕκαστον ἄτομον. 1) Καὶ ὅμως εἶναι αὐταὶ αἱ μορφαὶ εὐρίσκονται καὶ νοῦνται εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ γενικοῦ πνεύματος. Ἡ διαφοροποίησις αὐτῆ τῶν μορφῶν μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὴν γενικὴν σκέψιν ὅτι ἡ βίωσις χωρίζει ὅ,τι τὸ πνεῦμα ἐνώνει, ἢ ὅπως λέγει ὁ φιλόσοφος Hartmann, ἐφ' ὅσον ἡ βίωσις προκαλεῖ τὴν συνείδησιν: ἡ συνείδησις χωρίζει ὅ,τι τὸ πνεῦμα ἐνώνει. 2)

4) Ἐνα ἀπὸ τὰ ἐκπολιτιστικὰ δημιουργήματα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι καὶ ἡ γλῶσσα. Αἱ λέξεις εἶναι ἐκδήλωσις τῶν ψυχικῶν ἐκείνων συμπλεγμάτων, τὰ ὅποια δημιουργοῦνται κατὰ τὰς σχέσεις τοῦ Υ' πρὸς τὸ Α. Εἶναι καὶ ἡ γλῶσσα ἕνα ἐκπολιτιστικὸν προϊόν τῆς σχέσεως αὐτῆς καὶ ἀντικατοπτρίζει μὲ τὴν ἐξωτερικευσιν καὶ ἀντικειμενικοποίησιν τῆς σχέσεως αὐτῆς ὄχι μόνον τὰς ἰδιαιτέρας ἰδιορρυθμίας ἑνὸς λαοῦ ἢ μιᾶς ὀλότητος, ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς καὶ τὴν παράδοσιν, τὴν ὁποίαν αὕτη περικλείει καὶ γενικῶς πᾶν χαρακτηριστικὸν τοῦ πολιτισμοῦ μιᾶς ἐποχῆς καὶ ἑνὸς λαοῦ. 3) Ἐκαστον ἄτομον, τὸ ὅποion ἐνθρονίζεται εἰς τὴν κοινότητα αὐτὴν, μὲ τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης δοκιμάζει καὶ τὴν βίωσιν τοῦ περιεχομένου ταύτης. Εἶδομεν ὅμως ὅτι ἐκάστη ἐποχὴ ἀλλὰ καὶ ἕκαστον ἄτομον παρουσιάζει διαφοροποιήσεις εἰς τὰς βιώσεις. Γεννᾶται ἤδη ἡ ἀπερία: Πῶς κατορθώνουν αἱ λέξεις αὐταὶ, αἵτινες ἀποτελοῦν σταθερὰ σύμβολα ὀρισμένων ἐννοιῶν καὶ αἵτινες προέκυψαν ἐκ τῆς σχέσεως Υ' πρὸς τὸ Α, πῶς κατορθώνουν, λέγω, νὰ ἐξυπηρετοῦν καταστάσεις, αἱ ὅποια διαρκῶς ἐξελέσσονται;

Μεταβάλλεται ἡ ζωὴ μας. Μεταβάλλονται αἱ ἐκπολιτιστικαὶ μας κατευθύνσεις. Καὶ ὅμως τὰ ἐκπολιτιστικὰ δημιουργήματα, αἱ λέξεις, δὲν πρόκειται νὰ ἐξυπηρετήσουν ἀνάγκας τῆς στιγμῆς ἐ-

1) Πῶς νοεῖται ἡ διάφορος αὕτη μορφή τῶν δημιουργημάτων τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ πνεύματος ἀναφέρομεν περαιτέρω. (§ 4).

2) N. Hartmann: *Das Problem des geistigen Seins*, 1933. σ. 180, 61, 159.

3) Felix Krueger: *Zur Psychologie der Gemeinschaft*, 1934. σ. 18.

κείνης, καθ' ἣν ἐδημιουργήθησαν, ἀλλὰ τίθενται εἰς τὴν διάθεσιν τῆς αἰωνιότητος. Πῶς κατορθώνουν τώρα αὐταὶ αἱ λέξεις, αἰτινες εἶναι ὡς πρὸς τὴν μορφήν των ἀμετάβλητα σύμβολα, νὰ ἐξυπηρετοῦν καταστάσεις, αἱ ὁποῖαι διαρκῶς μεταβάλλονται; **Ἡ** βέωσις καὶ τὸ ἀδύνατον τοῦτο ἐξουδετερώνεται. Αὐτὴ κατορθώνει ἐκάστοτε νὰ ἐξυπηρετῇ νέας σχέσεις τῆς ζωῆς μετὰ τὰ ἴδια σύμβολα. **Κ**αὶ αἱ τοῦτο κατορθώνονται μετὰ τὴν ἀλλαγὴν τῶν σημασιῶν των. Ἐκαστος ἄνθρωπος δηλαδὴ ἀναλόγως πρὸς τὰς ἐκάστοτε ἀνάγκας τῆς ζωῆς παρορμώμενος ἀπὸ τὴν δίωσίν του προσάπτει εἰς τὰ σύμβολα αὐτὰ διάφορον σημασίαν. 1)

Ὅπως δὲ στέφανος π. χ. γέννημα ἐνὸς ὀρισμένου ψυχικοῦ συμπλέγματος, τὸ ὁποῖον διαμορφωθὲν κατὰ τὴν πρώτην ἀνάγκην τῆς ζωῆς θὰ ἐσήμαινεν ἴσως εἰς τὸν πρωτόγονον ἄνθρωπον ὅ,τι καὶ ἓνας κύκλος, δηλαδὴ συνασπισμὸν εἰς κύκλον μιᾶς ὁμάδος ἀνθρώπων καὶ σύγχρονον ἄμυναν κατὰ τινος ἐχθροῦ ἢ θηρίου, εἰς νέας καταστάσεις τῆς ζωῆς δὲν ἔχει πλέον αὐτὴν τὴν σημασίαν. Ὁ ἴδιος στέφανος χρησιμοποιούμενος ἀργότερα εἰς ἄλλας ἀνάγκας τῆς ζωῆς καὶ μάλιστα εἰς νικητὰς τῶν ἀγώνων παρουσιάζει ἰδιαιτέραν τιμητικὴν ἔννοιαν. Ἀναμφιβόλως δὲ τὸ ἴδιον τιμητικὸν χαρακτηριστικὸν θὰ ὠδήγησε καὶ εἰς τὴν στέψιν διὰ στεφάνων τῶν νεονύμφων, σημεῖον τῆς ἠθικῆς αὐτῶν ἀμοιβῆς διὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἀγνότητα. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναφέρω περαιτέρω καὶ ἄλλας διαφοροποιήσεις τοῦ ἰδίου συμβόλου. Ποῖος ὁμως σφυγμομετρεῖ τὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς καὶ δίδει τὰς διαφόρους σημασίας εἰς παλαιὰ σύμβολα, ὥστε αὐτὰ νὰ μὴ χάνουν τὴν ἀξίαν των; Ποῖος ἐπίσης συντελεῖ εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν σημασιῶν τῶν διαφόρων λέξεων, τῶν γλωσσικῶν αὐτῶν συμβόλων, ὥστε ἐκάστοτε κατὰ τὴν σημασίαν των νὰ διαφοροποιῶνται; **Κ**αὶ πάλιν ἡ βέωσις. Διότι μόνον αὐτὴ, ἐφ' ὅσον εἶναι τὸ πρῶτον μέρος τῆς νέας σχέσεως μεταξὺ **Υ** καὶ **Α**, δοκιμάζει τὴν νέαν αὐτὴν διωτικὴν σχέσιν καὶ διαμορφώνει εἰς τὸ ἴδιον σύμβολο-

1) N. Hartmann. *Das Problem des geistigen Seins*. 1933. σ. 189.

λον 1) κατά τὸ ψυχικόν της σύμπλεγμα καὶ τὸ διαφέρον της μίαν σημασιολογικὴν μορφήν. 2) Οὕτω ἡ βέωσίς μας ἐπὶ πλέον δίδει νέαν ἀξίαν εἰς τὰ παλαιὰ σύμβολα μὲ τὰς νέας σημασίας, τὰς ὁποίας παρέχει εἰς αὐτά. 3)

5) Τὸ ἴδιον παράδειγμα μᾶς ἐδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ βέωσις συντελεῖ ἐκάστοτε μὲ τὴν γνωσιοθεωρητικὴν της τάσιν εἰς τὴν ἀκριβῆ ἀντίληψιν τῆς ζωῆς. 4)

Διότι, ἐφ' ὅσον αὐτὴ ἡ βέωσις σφυγμομετρεῖ ἐκάστοτε τὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς καὶ δίδει τὴν ἀντίστοιχον σημασίαν, σημαίνει τοῦτο, ὅτι ἡ βέωσις εἶναι πλέον εἰς θέσιν νὰ κατανοῇ τὴν ἐξελικτικὴν ἐμφάνισιν τῆς ζωῆς. Διότι μόνον ὅταν διαισθάνεται τοὺς παλμοὺς τῆς ζωῆς, ὅταν ἀντικρῦζῃ ψυχικὰ τοὺς σκοποὺς καὶ προσπάθειας αὐτῆς καὶ ὅταν ἔχη συμμετοχὴν εἰς τὰς κυριαρχούσας ἀντιλήψεις της, εἶναι δυνατόν νὰ δίδῃ τὴν ἀρμόζουσαν σημασίαν εἰς τὰ σύμβολα. Εἶναι ἄλλωστε ἡ βέωσις, ὡς εἶδομεν, τὸ πρῶτον μέρος τῆς σχέσεως τοῦ Υ' πρὸς τὸ Α καὶ φυσικὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ ἡ μορφή τῆς ζωῆς χωρὶς τὴν βέωσιν τοῦ ὑποκειμένου.

Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ κατανόησις τῆς ζωῆς εἶναι κάπως θαυτέρα ἀπὸ τὴν ἀπλὴν της γνῶσιν καὶ εἶναι μάλιστα τόσον θαυτέρα ὅσον ὁ διωτικὸς ὀρίζων τοῦ κατανοοῦντος εἶναι θαυτέρος καὶ ὅσον θαυτέρον οὗτος διεισδύει εἰς τὸν ρόλον τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῆς δυναμικότητος τοῦ παρελθόντος.

Ναί, εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι πᾶσα βέωσις διαφοροποιεῖται. Ἡ διαφοροποίησις ὅμως αὐτὴ νοεῖται ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ἐποχῆς. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν παρουσιάζεται μὲν διαφοροποίη-

1) *Konst. Dimitropulos: Die Stufen der Wertgerichtetheit im Wandel der Kulturformen und—gebilde. Leipzig. 1937. σ. 30,62.*

2) *Erieh. Rothacker: Geschichtsphilosophie. Muenchen. 1934. σ. 98.*

3) *Felix. Krueger: Das Problem der Ganzheit. 1932 σ. 8.*

4) *Felix Krueger: Zur Psychologie der Gemeinschaft 1934. σ. 18.*